

1950-1960 YILLARI ARASINDA GERÇEKLEŞEN GENEL SEÇİMLERİN DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Ahmet İLYAS**

ÖZET

Bu çalışma, 1950-1960 arasında gerçekleşen genel seçimlerin, doğu ve güneydoğu açısından değerlendirmesini içermektedir. Çalışmanın ana teması, Osmanlı'dan beri süreklilik kazanmış olan devlet-aşiret-din denkleminin Demokrat Parti iktidarı boyunca gelişimini göstermektedir.

Tek Parti döneminde aşiretlerin gücü iyice azaltılmıştı. Bunda Kemalist iktidarın bölgede ulus-devlet anlayışını oturtmak amacıyla, İsmet İnönü kadroları tarafından hazırlanan raporlar önemli bir yer tutmaktaydı. Bu raporlar neticesinde merkezi hükümet, toplum mühendisliğine soyunarak, bölgede yaşayan aşiret reisleri ve doğu toplumu üzerinde etkili olan şeyh, melle gibi kanaat önderlerini batı bölgelerine mecburi iskânları önemli bir tutmaktaydı.

Çok partili hayata geçilen 1946 Genel Seçimleriyle birlikte siyasi partilerin algıları Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde toplandı. Bilhassa siyasal aktörler, oy deposu olarak gördükleri aşiret reisi-şeyh-melle gibi bireyleri, siyasal sosyalleşme yöntemi olarak kullanılan polifikasyon sayesinde siyaset arenasına çekmeyi başardılar. Bu güdüyü başarılı bir şekilde kullanan Demokrat Parti, 1950-1960 yılları arasında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde birinci parti olmayı başardı.

Bu çalışmanın ana düzlemi DP ile aşiret reisi ve şeyh, melle arasındaki siyasi birliktelik üzerine kurulmuştur. Siyasal ortaklık adı verilen bu süreçte, DP, oy misyonu gördükleri bu kişiler sayesinde, siyasal rakiplerine büyük üstünlük sağlarken, aşiret reisi, şeyh ve melle gibi kişilerse, bu birliktelik sayesinde devlet nezdinde ekonomik ve sosyal itibar sağlarken, hem de varlıkları devam ettirme imkânına sahip olmuşlardır.

Bu makalede 1950-1960 yılları arasında gerçekleşen genel seçimlerin, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki yansımalarını inceleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, Aşiretler, Şeyhler, Demokrasi.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Dr. Batman Üniversitesi Rektörlüğü, El-mek: ahmetilyas@hotmail.com

THE EVALUATION OF GENERAL ELECTIONS BETWEEN YEARS 1950-1960 BY THE PERSPECTIVE OF EAST AND NORTH EAST PART OF TURKEY

ABSTRACT

This study of the general elections that took place between 1950-1960, in terms of evaluation include the east and southeast. The main theme of the study, since the Ottoman Empire who won the state-tribal-religious continuity equation for power illustrate the development of the Democratic Party.

Single party regime has reduced the power to thoroughly tribal. In this Kemalist power in the region in order to fit the concept of the nation-state, İsmet İnönü reports prepared by staff was an important place. As a result of this report, the central government, social engineering, Antiochus launched, living in the region on the chieftains and influential sheikhs eastern societies, such as opinion leaders mell compulsory iskânlar western regions was an important hold.

Transition to multi-party general elections in 1946 with the perception of political parties gathered in Eastern and Southeastern Anatolia. Particular, political actors, which are seen as a source of votes tribal chiefs-sheikh-melle as individuals, which is used as a method of political socialization into the political arena, thanks to polifikasyon were able to pull. Democratic Party successfully uses this motive, between 1950-1960, the East and Southeast Anatolia has managed to become the first party.

This study's main plane of the DP and the sheikhs and tribal leaders, political unity is founded on between mell. Political partnership called in this process, DP, votes mission they see these people, thanks to political opponents big outsourced, tribal chiefs, sheikhs and melle person as if this association due to the state before the economic and social reputation, while the presence of both the continuing opportunity to have had.

In this article the general elections that took place between 1950-1960, will examine the reflection in Eastern and Southeastern Anatolia Region.

Key Words: Democratic Party, the Republican People's Party, tribes, sheikhs, Democracy.

Giriş

Çiftçiye Topraklandırma Kanunu'na muhalefet eden Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuad Köprülü verdikleri Dörtlü Takrir¹ sonrası Celal Bayar dışındaki üç kişi CHP'den ihraç edildi. Bunun üzerinde Celal Bayar da CHP'den istifa ettiğini açıkladı. Adı geçen kişiler bir

¹ Dörtlü Takrir, Cumhuriyet Halk Partisi içinde demokrasinin olmadığını, mili hâkimiyetin tek tecelli bulunduğu yer olan meclisin rahat çalışması için, Halk Partisinin üzerine düşen vazifeyi yapmaya çağırarak bir bildiridir. Bildiri Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuad Köprülü tarafından meclis genel kurulunu sunuldu. Hasan Bülent Kahraman, **Türk Siyasetinin Yapısal Analizi**, II, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2010, s. 198-199.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

araya gelerek 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'yi kurdular.² Parti, programını demokrasi ve liberalizm üzerine inşa edeceklerini ilan ettiler.

Birçok aydın ve demokratın kendisine yer bulduğu koalisyon gücü olarak Demokrat Parti(DP), girmiş olduğu 1946 Genel Seçimleri'nde nispi de olsa, bir başarı kazandı. Her ne kadar seçim üzerinde şayialar dolaşsa da, ki bu şayia genel olarak seçim sisteminde kullanılan açık oy gizli sayım usulüyle ilgiliydi, her türlü sıkıntılara karşın Demokratlar, önemli bir başarı yakaladıklarını düşündüler. Partinin programına uygun bir biçimde yani burjuvazi ve demokratik hak ve özgürlük etrafında siyaset yapmayı düşünen DP, halkın ayağına gidilmesini prensibini kendilerine düstur edindi.³ Türkiye'nin kendine özgü siyasal dinamiğinde farklılık getiren bu tutum, bir sonraki seçimde halkın Demokratlara karşı teveccühünü beraberinde getirdi.

Demokratların, halkı siyasal sisteme entegre yapma girişimi, aynı zamanda Türk siyasal hayatın ilk mesabesindeydi.⁴ Halkın ayağına gitme, ilçe, kasaba, köy demeden halkla kucaklaşma şekli, DP'nin iktidar olma şansını ortaya çıkaran önemli hususlardı. Hâlbuki taşrada halkın gözünde, yıllarca iktidarda kalmış olan Halk Partisi, devletçi seçkin bir fırka olarak bilinmekte, bunun yanında Halk Partili olan eşraf, ağa ve aşiret reisi ile uğraşmak zorunda kalan köylüler ise Halk Partisi'nden umudu kesmiş durumundaydı. Bu şartları lehine çeviren DP, 1946-1950 yıllarında teşkilatlanma hususunu hızla tamamladı. Fırkanın hızlı bir şekilde büyüyen iktidar olmasının sebeplerini Cem Eroğlu şöyle açıklamaktadır:

“Türkiye’de 1945’te doğup gelişen muhalefetin başarıya ulaşması için iki büyük şart vardı. Birincisi, Cumhuriyet’in büyük yasaklarına dokunmaması, İkincisi ise kamuoyuna iktidarın bir oyunu olarak görünmemesi idi. Cumhuriyet idaresi, yirmi iki yıllık bir uygulamadan sonra, siyasal hayatımızı iki kalın duvar arasında tutmaya hayati bir önem vermişti. Rejimin güvenliği için şart görülen bu duvarlar, laiklik ve antikomünizm idi. Öte yandan kamuoyu, Serbest Fırka denemesinden sonra yapay muhalefet hareketlerinden çekinmeyi öğrenmişti. Yeni bir hareketi desteklemesi için, gerçek bir muhalefet olacağına inandırılması şarttı.

Demokrat Parti, bu öğeleri doğru olarak değerlendirdi. Kurulduğu andan itibaren, muhalefeti rejim içi bir çizgide tutmaya büyük dikkat harcadı. Bir kere kurucular, siyasal hayatımızın o günlere kadar geliştirdiği esas felsefeye tamamen sadık kişilerdi. Hiçbiri ne din devletini, ne de komünizmi istemekle suçlanamazdı. İkincisi, Demokrat Parti, sol aleyhtarı girişimlerinde hükümeti daima destekledi. Rejimin liberalleşmesinin, solun ezilmesi şartına bağlı olduğu görüşünde iktidarla beraberdi. Şeriatçı akıma da yanaşmamaya dikkat ediyordu. Örneğin Mareşal’in cenaze töreninin yol açtığı dinci gösterileri hoş karşılamadı. Üçüncüsü, Demokrat Parti yöneticileri, ne kadar sert bir muhalefet uygularlarsa uygulasinlar, kanun yollarından çıkmamaya çok dikkat ettiler, iktidarın büyük baskıları karşısında, alt kademedeki gelen kanun dışı mukavemet taleplerine hep karşı koydular. Böylece, kendilerine çok benzeyen Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın içine düşürüldüğü oyuna gelmemeyi başardılar. Öte yandan, Serbest Fırka'ya da benzememesini bildiler. Muhalefet döneminde, üzerinde en fazla durdukları meselelerden biri, partilerinin bir muvazaa eseri olmadığını belirtmek oldu. İktidarın izni, hatta teşvikiyle muhalefete giriştikleri bir gerçektir. Ancak hiçbir zaman Fethi Bey (Okyar) gibi iktidarın uysal bir aracı olmaya yanaşmadılar. Rejim dışına düşmemek şartıyla, mümkün olan en ciddi muhalefeti yürüttüler. Böylece hem iktidarı zorladılar, hem de halkın güvenini kazandılar.”⁵

Cem Eroğlu'nun belirttiği gibi, DP'nin başarılı olmasının temelinde halkla beraber halk için anlayışına uygun bir politika sergilenmesi yatar. Yani DP, popülist yaklaşımlı halkın hoşuna

² Cem Eroğlu, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 29.

³ Kahraman, **Türk Siyasetinin Yapısal Analizi**, II, s. 201.

⁴ Metin Heper, **Türkiye’de Devlet Geleneği**, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 190-191.

⁵ Eroğlu, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 87-88.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

gidecek bir söylemle, siyaset anlayışını benimsedi. 1946 genel seçimlerinden sonra bilhassa burjuvazi-bürokrasi-köylü gibi grupların desteğini kazanan fırka, girmiş olduğu 1950 Genel Seçimleri'nden zaferle ayrılarak, tek başına iktidar olmayı başardı. Oyların yüzde 53'ünü alarak 408 milletvekili çıkaran DP⁶, asıl patlamayı ise doğu vilayetlerinde yaptı.⁷ Bu patlamayı yapması da normaldi, çünkü DP'nin sınıf temeli, büyük toprak sahipleri ile burjuva arasında yapılan ittifaka dayanıyordu.⁸ Bunun yanında yıllarca tek parti egemenliğinde baskı gören doğudaki halk, söylemlerinde hürriyet ve özgürlük gibi kavramları bir yapı içerisinde barındıran DP'nin bu görüşlerinde samimiyetle davranmış olması da, oyların kendilerine kaymasını sağladı. Her şeyden en önemlisi parti programında yer alan, sosyal adalet ve dayanışma ruhunu gerçekleştireceklerine söz vermiş olmaları da, DP'ye artı puan kazandırıyor. Son olarak Menderes ve ekibinin doğu vilayetlerinde elde ettikleri seçim başarısını dört başlık altında toplanabilir:

- 1) DP'lilerin oy deposu olarak gördüğü aşiret reislerini siyasete sokmaları.
- 2) Tek partinin doğu vilayetleri için benimsemiş olduğu baskı ve devlet kontrollü yapıdan vazgeçeceğine dair Kürtlere güvence vermeleri.
- 3) Siyasal ve dinsel bir üst yapı olan şeyhlerin iade-i itibarlarının verilmesi.
- 4) Köylünün kalkınması için ekonomik düzeneğin değiştirilmiş olması.
- 5) Bürokratik seçkinlere karşı hâkimiyeti halkla paylaşacağına dair inanç.⁹ Aşağıda 14 Mayıs 1950 Genel Seçimleri'ne göre DP'nin doğu bölgelerinde aldığı oy oranı ve çıkardığı milletvekillerine bakılırsa:

İLLER	ALDIĞI OY		ÇIKARDIĞI MİLLETVEKİLİ SAYISI	
AĞRI	DP 33.115	CHP 18.797	DP 3	CHP 0
BİNGÖL	DP 8.341	CHP 15.700	DP 1	CHP 1
BİTLİS	DP 7.989	CHP 16.025	DP 1	CHP 2
DİYARBAKIR	DP 53.691	CHP 48.000	DP 8	CHP 0
ELAZIĞ	DP 37.983	CHP 32.972	DP 5	CHP 0
ERZURUM	DP 88.711	CHP 49.219	DP 10	CHP 0
MARDİN	DP 45.078	CHP 44.882	DP 3	CHP 2
MUŞ	DP 16.880	CHP 16.040	DP 2	CHP 0
SİİRT	DP 22.144	CHP 15.363	DP 4	CHP 0
ŞANLIURFA	DP 55.959	CHP 51.924	DP 6	CHP 1
TUNCELİ	DP 13.089	CHP 9.209	DP 2	CHP 0
VAN	DP 16.785	CHP 20.653	DP 1	CHP 2
	TOPLAM		45	8

(Kaynak: **Milletvekilleri Genel Seçimleri**, Tük Kurumu Matbaası, Ankara, 2012.)

⁶ Doğan Duman-Serçin Sun İpekşen, “ Türkiye’de Genel Seçim Kampanyaları”, **Turkish Studies**, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turki, Volume 8/7, Ankara, Summer 2013, s. 120.

⁷ Kemal H. Karpat, **Kısa Türkiye Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 168.

⁸ Suat Oktar-Arzu Varlı, “Türkiye’de 1950-1954 Döneminde Demokrat Parti’nin Tarım Politikaları”, **İ.İ.B.F Dergisi**, Marmara Üniversitesi, XXVII, S. I, 2010, s. 6.

⁹ Metin Heper, **Türkiye’de Devlet Geleneği**, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 175.

Yukarıdaki tablo göstermiştir ki DP, Doğu ve Güneydoğu Bölgesi Anadolu Bölgesi'nde çok büyük bir zafer elde etmiştir. DP'nin adayları, genel olarak bölgede doğmuş ve halk tarafından da istenilen kişilerdir. CHP'nin çıkardığı, 8 adayın 6'sı bölgelerinde doğmuş kişiler olup, geriye kalan iki kişi ise seçildiği yerle hiçbir bağlantısı olmayan kişilerdir. Mardin Milletvekili Ali Rıza Erten Bey, Mersin, Van Milletvekili Kazım Özalp ise Makedonya Köprülü doğumludur. Genel olarak bölgeden seçilen milletvekillerinin portföylerine bakıldığında DP adaylarının büyük kısmı, eşraf, aşiret reisi ve çiftçilerden oluşurken, CHP'nin adayları ise bürokrat ve aşiret reislerinden teşekkül etmiştir.

1-1950 Genel Seçimleri'ne Göre DP ve CHP'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Milletvekilleri

1950 Genel Seçimleri'ne göre DP, Ağrı'da toplam oylarının % 65'ni almış ve 3 milletvekili çıkarmıştır. Halis Öztürk¹⁰, Kasım Küfrevi ve Celal Yardımcı DP listesinden seçilmiştir.¹¹ Büyük toprak sahibi olan Halis Bey, Halikan Aşireti'nin Reisi'dir.¹² Halis Öztürk, Ağrı İsyanı'na katılmış daha sonra iskâna tabii tutularak Trabzon'a sürülmüş ancak oradan da kaçarak Ağrı'ya gelmiş, 1950 Genel Seçimleri'nde IX. Yasama Dönemi Ağrı Milletvekili olarak görev almıştır.¹³ Kasım Küfrevi¹⁴ hem şeyh hem de Şemski Aşireti Reisi olarak tanınmaktadır. Küfrevi, aynı zamanda edebiyatçı olup Türk-İslam Edebiyatı üzerine çalışmalar yapmıştır.¹⁵ Hüseyin Celal Yardımcı¹⁶ ise Ensari Aşireti'nin Reisi olarak Devlet Bakanlığı ve Meclis Başkanvekilliği görevinde bulunmuştur.¹⁷

DP'nin 1, CHP 1 milletvekili çıkardığı Bingöl'de ise, 1950 Genel Seçimleri'ne göre; CHP listesinde yer alan Feridun Fikri Düşünsel Bey, İstanbul doğumludur. DP'nin adayı olan Mustafa Nuri Okçuoğlu¹⁸, Bingöl'ün Kığı İlçesi'nin önemli aşiretleri arasında yer alan Şadili Aşireti'ne mensuptur. Bitlis'te ise sadece Nusrettin Barut¹⁹ Metinan Aşireti mensubudur. CHP'nin adayları olan Muhtar Ertan, Anadoluhisarı, Şeyh Salahattin İnan²⁰ ise Hizan doğumludur.²¹

IX. Yasama Dönemi'nin Diyarbakır milletvekillerinden Remzi Bucak, Bucak Aşireti Reisi, Nazım Önen Piran Aşireti üyesi, Mustafa Ekinci, Milli Aşireti'nin Reisi, Yusuf Azizoğlu²² ise eski Silvan Belediye Başkanı ve Azizoğlu Aşireti'nin Reisi olarak parlamentoda yer almışlardır. Diğer milletvekili olan Yusuf Kamil Aktuğ ise tuğgeneraldir.²³

1950 Genel Seçimleri'ne göre en fazla aşiret reisi milletvekilinin Meclis'te yer aldığı Urfa'da, aşiretlerin varlığı öteden beri biliyordu. DP listelerinden seçilen Hacı Ömer Cevheri,

¹⁰ TBMM Milletvekili Kişisel Dosyası, Sicil No: 1545, Defter No: 22, Zarf No: 2.

¹¹ Mehmet Pınar, "Çok Partili Dönemde Doğu Anadolu'da Seçimlere Bir Örnek Ağrı(Karaköse) Seçimleri(1946-1960), **Turkish Studies**, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turki, Volume 9/1, Ankara, Winter 2014, s. 443.

¹² TBMM Albümü 1920-2010, II, s. 542.

¹³ Mehmet Ali Kışlalı, **Düşük Yoğunlukta Çatışma Güneydoğu**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1996, s. 122.

¹⁴ TBMM Milletvekili Kişisel Dosyası, Sicil No: 1544, Defter No: 21, Zarf No: 2.

¹⁵ TBMM Albümü 1920-2010, II, s. 542.

¹⁶ TBMM Milletvekili Kişisel Dosyası, Sicil No: 1546, Defter No: 13, Zarf No: 2.

¹⁷ TBMM Albümü 1920-2010, II, s. 542.

¹⁸ Hukuk Fakültesi mezunu ve Yargıtay üyesi olan Okçuoğlu IX.Yasama Dönemi Bingöl Milletvekili'dir. **TBMM Milletvekili Kişisel Dosyası**, Sicil No: 1593, Defter No: 156, Zarf No: 9.

¹⁹ TBMM Milletvekili Kişisel Dosyası, Sicil No: 1926, Defter No: yok, Zarf No: 10.

²⁰ Hizan doğumlu olan Salahattin İnan, kaymakamlık ve idari görevlerde bulunmuş IX.Yasama Dönemi Bitlis Milletvekilidir. **TBMM Milletvekili Kişisel Dosyası**, Sicil No: 1594, Defter No: 162, Zarf No: 10.

²¹ TBMM Albümü 1920-2010, II, s. 549.

²² IX. Yasama Dönemi DP milletvekili olan Azizoğlu aslen doktor olup belediye başkanlığı görevlerinde de bulunmuştur. **TBMM Milletvekili Kişisel Dosyası**, Sicil No: 1648, Defter No: 288, Zarf No: 19.

²³ TBMM Albümü 1920-2010, II, s. 556-557.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

Şeyhanlı Aşireti'nin önde gelen isimlerinden olup, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra mecburi iskâna tabi olan Kürt aşiret reislerindedir. Ömer Cevheri, 1940'ların başında Urfa'ya dönmüş önce CHP İl Başkanlığını yapmış, daha sonra gelen teklif üzerine 1946 Genel Seçimleri'yle beraber DP'ye geçmiş ve 1950 Genel Seçimleri'nde IX. Yasama Dönemi Milletvekili olarak seçilmiştir.²⁴ Bir diğer aday olan Mehmet Celal Öncel²⁵, Öncel Aşireti'nin Reisi'dir. DP listelerinden aday olan Hasan Oral ise Bucak Aşireti'nin siyasete sunduğu bir diğer adaydır. Hasan Oral bir önceki yasama döneminde CHP'den milletvekilliği yapmıştır.

2-1954 Genel Seçimleri

1950 Genel Seçimleri'nde halkın gösterdiği teveccühü iyi değerlendiren DP, 1954 Genel Seçimleri'nde ezici bir çoğunlukla, yeniden iktidara geldi. Bu zafer, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne de yansdı. DP'nin bölgede büyük bir zafer kazanmasının önemli sebepleri vardı. Bir kere ekonomik durum DP'nin lehineydi ve halk da bu durumdan memnundu.²⁶ Diğer taraftan köylü topraklarının makineleşmesi neticesinde bunun ekonomik olarak köylülere olumlu yansması, akabinde çiftçi kesiminin tercihinin oy olarak DP'ye dönmesini sağladı.²⁷ Ayrıca bölge din açısından hassas bir konuma sahip olduğu için DP, önce "Arapça Ezan Yasağını" kaldırdı ve hemen akabinde Kürt aşiretleri arasında saygınlığı olan şeyhlerin iadeyi itibarlarını geri verdi.²⁸ DP'nin yaşanılan coğrafyada önemli bir oy oranına sahip olmasının bir diğer sebebi olarak da *Otuz Üç Kurşun* olarak tarihe geçen Van'daki otuz üç kişinin öldürülmesine sebep olan General Mustafa Muğlalı'nın yargılanmasıdır.²⁹ DP'nin bu yaklaşımı karşısında bazı şeyhler bu partiye oy toplama işlevini üstlendi ve parti de onların üstü örtülü ve göze batmayacak bir üslupla Kürt milliyetçiliğine seslenerek oy toplamalarına izin verdi.³⁰ DP döneminde diğer gruplara verilen özgürlüğün Nurculuk hareketine de verilmesi ve bu grubun DP'ye sempatiyle yaklaşmaları, DP'nin oyunun artmasında temel etkenlerdir. Tüm bu etkenlerin yanında Şeyh Said'in torunu Abdülmelik Fırat'ın Erzurum'dan ve Hakkâri'den Şeyh Selim'in oğlu Übeydullah Seven, Bitlis'te Şeyh Selahaddin İnan DP listelerinden milletvekili seçilmesi DP için artı puandı. Yine o yıl Kore Savaşı nedeniyle tahıl fiyatlarının artmış olması, köylünün toprağını işlemek için gerekli olan tahıl ve gübrenin devlet tarafından verilmesi, bunun da ekonomik katkı olarak toprak ağalarına, daha özeld köylülere dönmesi de DP'nin oy oranını artırmada yardımcı etkenler arasında sayılabilir.³¹

DP'nin bölgede güçlü olmasının bir diğer nedeni de, aşiret reislerine ve ağalara milletvekilli aday listelerinde kendilerine yer vermesiydi. 1950'lere kadar merkezi otorite doğuda feodaliteyi ortadan kaldırmak için çeşitli yollara başvurmuştu. 1950'den sonra ise bölgedeki oyları kontrol eden aşiret reislerinin önemi artmış, iktidar partileri, destekçisi olan aşiretlere kaynak akışı sağlamaya başladı.³² Aşiretler, sağlanan destek sayesinde güçlenmeye başladıkları gibi, oy deposu olarak bu feodalitenin bir parçası hüviyetinde, DP'ye büyük miktarda oy kazandırdı. Öyle ki bu aşiretler, artık vilayetlerinin il ve ilçe başkanlıkları kazanmak için diğer aşiretlerle mücadeleye dahi başladılar. DP'nin bu girişimi karşısında CHP de bölgede siyasetin aşiretsiz yapılamayacağına kanaat getirmiş, aşiret reislerinden faydalanma yoluna başvurma gereksinimi hissetti. Ancak

²⁴ IX. Yasama Dönem Şanlıurfa Milletvekili olan Ömer Cevheri aslen çiftçidir. **TBMM Milletvekili Kişisel Dosyası**, Sicil No: 1904, Defter No: 4, Zarf No: 61.

²⁵ Şanlıurfa doğumlu olan Celal Öncel aslen avukattır. **TBMM Milletvekili Kişisel Dosyası**, Sicil No: 1906, Defter No: 4, Zarf No: 60.

²⁶ Mustafa Sönmez, **Kürt Sorunu ve Demokratik Özerklik**, NotaBene Yayınları, Ankara, 2012, s. 338.

²⁷ Ali Yaşar Sarıbay, **Siyasal Sosyoloji**, Ceylan Matbaacılık, Bursa, 1996, s. 113.

²⁸ Kemal H. Karpat, **Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s. 120-121.

²⁹ Mustafa Sönmez, **Doğu Anadolu'nun Hikâyesi**, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 1992, s. 141.

³⁰ Martin van Bruinessen, **Ağa, Şeyh, Devlet**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 376.

³¹ Sönmez, **Doğu Anadolu'nun Hikâyesi**, s. 142.

³² Nezahat Altuntaş, **Türkiye'de Etnik Kimlik Farklılaşmasında Din-Mezhep Etkisi ve Siyasete Yansıması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2002, s. 100.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

CHP'nin bu girişimi başarısızlıkla sonuçlanmış. Bunun temel sebebi, aşiret reislerinin CHP'ye güvenmemesinde aranılabilir.

1954 yılında yapılan genel seçimlerde DP ve CHP'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki illerde aldığı oy ve çıkardığı milletvekili sayıları şöyledir:

İLLER	ALDIĞI OY		ÇIKARDIĞI MİLLETVEKİLİ SAYISI	
	DP	CHP	DP	CHP
AĞRI	42.222	17.209	4	0
BİNGÖL	10.025	8.255	3	0
BİTLİS	20.707	6.904	2	0
DİYARBAKIR	72.907	42.333	8	0
ELAZIĞ	48.992	32.133	5	0
ERZURUM	99.304	47.013	12	0
MARDİN	60.614	44.650	8	0
MUŞ	12.807	8.485	4	0
SİİRT	33.097	14.583	4	0
ŞANLIURFA	65.070	51.127	8	0
TUNCELİ	17.024	19.567	1	2
VAN	33.637	18.507	4	0
		TOPLAM	63	2

(Kaynak: **Milletvekilleri Genel Seçimleri**, Tük Kurumu Matbaası, Ankara, 2012)

Tabloda görüleceği üzere DP, CHP'ye karşı büyük bir zafer elde etmiştir. Bu zaferin kazanılmasında daha öncede yukarıda belirtildiği gibi DP'yi iktidara taşıyan sebeplerin bir araya gelmesi DP adına olumlu bir adımdır. Diğer taraftan tablo üzerinden yapılacak en gerçekçi yorum ise CHP'nin Tek Parti döneminden itibaren takip ettiği doğu politikasının iflas ettiğine tanık olmasıdır. Diğer taraftan bölgede siyaseti aşiret belirliyor ifadesi de seçim sonuçlarına bir şekilde yansımaktadır.

DP'nin doğuda dikkat çekici bir parti olarak yükselmesinin altında yatan bir diğer sebep, yıllarca CHP'ye karşı duyulan aksülamelin DP'ye teveccüh şeklinde dönmüş olmasıdır. Tabloda dikkat çeken bir diğer husus dini hassasiyetleri olan birçok doğu vilayetinde DP'nin CHP'ye büyük bir fark attığı gerçeğidir. Bunun temel sebebi 1951 yılında çıkarılan Arapça Ezan Yasağı'nın kaldırılmış olmasında aranılabilir. Ayrıca yukarıdaki CHP'nin iktidar olduğu 1923-1950 yılları arasında uyguladığı seçim sisteminin bu sefer CHP'nin aleyhine olduğu söylenilebilir.

3-1954 Genel Seçimleri'ne Göre DP ve CHP'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Milletvekilleri

Bir önceki seçimde aday gösterilen Halikan Aşireti'nin Reisi Halis Öztürk ve Şemski Aşireti Reisi ve şeyhi olan Kasım Küfrevi bu seçimde de Ağrı milletvekilleri olarak seçildiler.³³ Diğer aday olan Nimet Sümer ise eczacıdır.³⁴

³³ Pınar, "Çok Partili Dönemde Doğu Anadolu'da Seçimlere Bir Örnek Ağrı(Karaköse) Seçimleri(1946-1960), s. 447.

³⁴ TBMM Albümü 1920-2010, II, s. 612.

Bingöl Milletvekillerinden olan Mehmet Sait Göker, Zikte Aşireti Reisi olup Genç doğumludur.³⁵ Bir önceki seçimde de Bitlis Milletvekili olan Nusret Barut, Metinan Aşireti mensubu olarak tekrar listeye girmiştir. Bitlis'in bir diğer adayı olan Salahattin İnan ise bir önceki seçimde de milletvekiliydi.³⁶

Bir önceki seçimde olduğu gibi bu seçimde de hemen hemen aynı adayları Diyarbakır'da listeye yerleştiren DP yönetimi, X. Yasama Dönemi'nde Diyarbakır milletvekilliği listesine, Bucak Aşireti'nin Reisi Remzi Bucak, Milli Aşireti'nin Reisi Mustafa Ekinci ve Kulp'un en büyük aşiretlerinden Turgutlu Aşireti'nden Halil Turgut'u da listeye eklemek zorunda kaldı. DP yönetimi, diğer adaylarını ise eğitilmiş insanlardan seçmiştir. Hakkâri Vilayetinde ise Şeyh Selim'in oğlu Übeydullah Seven DP listesinden milletvekili olmuş,³⁷ DP'nin Muş adayı olan Nur Cemaati'nin önemli simalarından Gıyaseddin Emre milletvekili olarak seçilmiştir.

1954 Genel Seçimleri'nde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi için CHP'nin kazanmış olduğu tek il konumundaki Tunceli'de, Arslan Boran Bey, Kureyşan Aşireti Reisi olarak Meclis'te yerini almıştır. DP'nin Tunceli'de adayı ise İzol Aşireti Reisi Bahri Turgut Okaygün'dür. Şanlıurfa'da milletvekili portföyünde değişiklik olmamıştır. Sadece Şeyhanlı Aşiret Reisi Hacı Ömer Cevheri aday olmazken, Bucak Aşireti'nin adayı Hasan Oral ise CHP'den DP'ye geçmiş, Öncel Aşireti'nin Reisi ise yerini korumuştur. Van Vilayeti'nde ise aşiretlerin büyük ağırlığı olduğu görülmüştür. Bruki Aşireti Lideri Hamit Kartal ve Görentaş Aşireti Reisi Muslih Görentaş bu bölgeden seçilmişlerdir.

4-1957 Genel Seçimleri

DP'nin iktidar döneminde yapılan son seçimler 1957 yılında yapıldı. 1957 yılının ekim ayında yapılan genel seçimlerde oyların % 47.70'ni alan DP, 424 milletvekili, CHP ise oyların % 40.82'sini alarak 178 milletvekili, oyların % 7.19'unu alan Cumhuriyetçi Millet Partisi(CMP) ise 4 milletvekili çıkarmıştır.³⁸ DP'nin oy oranının düşmesinde ABD'den gelen yardımların azalması etkili olmuştur. Çünkü ilk 7 yıl için ABD'den gelen ekonomik yardımların azalması ekonomi üzerinde büyük yük getirmiş, bu durum ülkede ekonomik istikrarın bozulmasını beraberinde getirdiğinden halk üzerinde olumsuz etkileri uyandırdı. DP'yi iktidar yapan ana unsurların CHP'ye dönmüş olması sonucu, insiyatifin ana muhalefet partisi olan CHP'ye geçmesine zemin hazırlamıştır.³⁹ Ana muhalefet partisi CHP ve Osman Bölükbaşı'nın kurduğu CMP ile iş birliğine gitmesi, DP iktidarının sertleşmeye başlamasına ve bunun sonucunu olarak liberal-bürokrasi ve askeri tabakadan oluşan müttefikin CHP'ye kaymasını da beraberinde getirmiştir. 1957 Genel Seçimleri sonuçları göstermiştir ki CHP ve CMP halk yanlısı bir seçim stratejisi izlemiş ve bu stratejilerinde ortak paydası olan vaat kavramını siyasal sisteme entegre etmeleri kısmen de olsa başarılı bir sonucu hanelerine yazdırmalarını ortaya çıkarmıştır. DP'nin genel olarak kan kaybetmesinde önemli bir hususta Kıbrıs Meselesi ve 6-7 Eylül Olayları sonrası sertleşen bir iktidar refleksiyle hareket etmiş olmasıdır.

DP'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde oy oranının düşüş sebeplerini değerlendirecek olursak karşılaşılabileceğimiz ilk olgu, aşiret reislerinin DP iktidarına sırt çevirmesidir.⁴⁰ Aşiret reislerinin DP'den vazgeçmesinin sebepleri arasında ekonominin kötüye gitmesi ve iktidara iyice yerleşen DP'nin artık feodal beylere ihtiyacı olmadığına dair emarelerin

³⁵ TBMM Albümü 1920-2010, II, s. 620.

³⁶ TBMM Albümü 1920-2010, II, s. 620.

³⁷ Altan Tan, **Kürt Sorunu, Ya Tam Kardeşlik, Ya Hep Birlikte Kölelik**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s. 317.

³⁸ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politika'nın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 169.

³⁹ Feroz Ahmed, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Hil Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 119.

⁴⁰ Sönmez, **Kürt Sorunu ve Demokratik Özerklik**, s. 341.

ortaya çıkmasıdır.⁴¹ Aşağıda da görülecektir ki DP'nin doğuda kazanmış olduğu başarıyı idrak eden CHP'nin, DP analizlerine yakın bir politika izleyerek bölgedeki oyları kendi lehine çevirmeyi başardığı görülecektir.

Bir önceki seçim de Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki toplamında sadece 2 milletvekili çıkarabilmiş olan CHP, 1957 Genel Seçimleri'nde aday listelerinde aşiret reislerini ve büyük toprak sahibi ağalarını göstererek önemli bir sonuç elde ettiği ortaya çıkmıştır. CHP'nin izlemiş olduğu bu politikanın yanı sıra kötüleşen ekonomik koşullar nedeniyle sıkıntı çeken köylüye yönelik popülist yaklaşımı da bölgedeki oyları kazanmasında yardımcı olduğu söylenilebilir. Ayrıca CHP'nin doğu bölgeleri için belirlemiş olduğu adayların ilk defa aday olması ve yaşça genç olan kişileri tercih etmesi de partinin lehine olmuştur. Şunu unutmamak gerekir ki CHP, yıllarca bu coğrafyada gösterdiği adayların genellikle aynı kişiler olması ve yüzü eskijen milletvekillerinin halkın nezdinde bıkkınlık uyandırması CHP'nin başarısızlık nedenleri arasında yer almakta idi. CHP'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi için yıllarca benimsemiş olduğu uzaktan kumanda misali belirlemiş olduğu adayları bu sefer halkın istediği ve bölgede etkili kişilerden seçmesi seçim başarısına artı bir puan kazandırmıştır.

Genel olarak 1957 Genel Seçimleri, Demokrat Parti iktidarının sallandığı, Halk Partisi'nin ise yükselişe geçtiği bir seçim olmuştur. 1957 yılında yapılan genel seçimlerde DP ve CHP'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki illerde aldığı oy ve çıkardığı milletvekili sayıları şöyledir:

İLLER	ALDIĞI OY		ÇIKARDIĞI MİLLETVEKİLİ SAYISI	
ADİYAMAN	DP 37.868	CHP 28.68	DP 5	CHP 0
AĞRI	DP 29.079	CHP 24.028	DP 5	CHP 0
BİNGÖL	DP 13.219	CHP 11.63	DP 2	CHP 1
BİTLİS	DP 19.750	CHP 12.13	DP 3	CHP 0
DİYARBAKIR	DP 56.309	CHP 33.820	DP 9	CHP 0
ELAZIĞ	DP 34.433	CHP 36.630	DP 0	CHP 6
ERZURUM	DP 80.990	CH 52.090	DP 13	CHP 0
MARDİN	DP 48.379	CHP 55.57	DP 0	CHP 8
MUŞ	DP 19.360	CHP 13.500	DP 4	CHP 0
SİİRT	DP 27.954	CHP 24.510	DP 5	CHP 0
ŞANLIURFA	DP 57.017	CHP 65.096	DP 0	CHP 9
TUNCELİ	DP 13.178	CHP 20.266	DP 0	CHP 3
VAN	DP 22.266	CHP 29.950	DP 0	CHP 5
		TOPLAM	46	32

(Kaynak: **Milletvekilleri Genel Seçimleri**, Tük Kurumu Matbaası, Ankara, 2012)

Yukarıdaki tabloda anlaşılacağı üzere DP'nin hem milletvekili sayısı hem de oy miktarı düşmüştür. Diğer taraftan CHP'nin hem oy miktarı hem de milletvekili sayısında ise yükselme görülmektedir. Bazı illerde oylar birbirine çok yakınken bazı yerlerde ise makasın açıldığı aşikârdır. Oylar bu kadar birbirine yakınken partilerin o ilden milletvekili çıkaramamasının en

⁴¹ Sönmez, **Kürt Sorunu ve Demokratik Özerklik**, s. 341-342.

temel sebebi uygulanan d'Hondt Sistemi'dir.⁴² Bu sistemde bir vilayette en çok oyu kim alırsa o vilayetteki tüm milletvekiline sahip olur anlayışı vardır. Tablo gösteriyor ki DP, bazı vilayetlerde hiçbir milletvekili çıkaramamıştır. CHP'nin ise Şanlıurfa, Van, Tunceli, Mardin Elazığ gibi aşiretlerin yoğun olarak güçlü olduğu illerde sıçrama yaptığı gözlemlenmektedir.

5-1957 Genel Seçimleri'ne Göre DP ve CHP'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Milletvekilleri

XI. Yasama Dönemi olan 1957 Genel Seçimleri sonucu, Adıyaman'da DP sıralarından seçilen Sait Açar, ya da diğer adıyla Sait Ağa, Cumhuriyet'in ilk milletvekillerinden Reşit Ağa'nın oğludur.⁴³ Diğer parlamentlerden Gani Gürsoy ise Mehmet Ağa'nın oğlu, Mehmet Sırrı Turanlı ise Dengir Mehmet Fırat'ın da üyesi olduğu Rışvan Aşireti'ne mensuptur.⁴⁴

1957 Genel Seçimleri sonuçlarına göre, Ensari Aşireti üyesi olan Hüseyin Celal Yardımcı, bir önceki seçimde aday olan Sipkan Aşireti'nden Halis Öztürk ve Şemski Aşireti Reisi ve şeyhi olan Kasım Küfrevi tekrardan DP'den milletvekili seçilmişlerdir.⁴⁵ Ayrıca listeye Karapapaklardan Şeref Saraçoğlu da eklenmiştir.

Geçen dönem DP listelerinden seçilen Zikte Aşireti Reisi Mehmet Sait Göker bu dönemde de Bingöl'den milletvekili olarak Meclis'e girmiştir. Bitlis'te ise durum değişmemiş, Metinan Aşireti mensubu olan Nusret Barut, DP milletvekili olarak seçilmiştir. Bitlis'in diğer adayı olan Şeyh Salahattin İnan ise Kamuran İnan'ın babasıdır.⁴⁶

1957 Genel Seçim sonuçlarına göre Diyarbakır'dan Turgutlu Aşireti'nden Halil Turgut ve Şeyh Said'in torunu olan Abdülmelik Fırat, DP listesinden Erzurum mebusu olarak seçilmiştir. Erzincan'da ise Şah Hüseyinoğulları Aşireti'nden Hüseyin Hüseyinoğulları, CHP listesinden milletvekili olmayı başarmışlardır.

XI. Yasama Dönemi olan 1957 Genel Seçimleri'ne göre Mardin'den Telliğaoğlu Aşireti'nden Selim Telliğaoğlu, CHP listesinden, Muş'ta ise Nur Cemaati'ne yakın bir isim olan Gıyasettin Emre ise DP milletvekili olarak seçilmişlerdir.

Bir önceki seçimde Şanlıurfa'da başarısız olan CHP il yönetimi aday listelerinde aşiret reislerine yer vererek büyük bir patlama yapmıştır. Kırvar Aşireti Reisi Abdurrahman Odabaşı, Davaran Aşireti Reisi Ömer Yüksel, Şeddadi Aşireti Reisi Aziz Gökkan, Barazi Aşireti Reisi Yaşar Alhas Şanlıurfa'dan milletvekili seçilmiştir. DP ise Urfa'dan herhangi bir milletvekili çıkaramamıştır. Tunceli'de ise Koçgiri Aşireti'nden Hızır Aydın, Kureyşan Aşireti Reisi Arslan Boran, CHP listesinden parlamentoya girmişlerdir. DP ise bu bölgeden milletvekili çıkaramamıştır.

6-27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne Yansması

Son seçimlerde hatırı sayılır bir oy kaybına uğrayan DP, bu durumu sertleşen ve çatışmacı bir anlayışla kendi lehine döndürme yoluna gitti. Bu tutum, CHP'nin yıllardır izlediği bir politikaydı ve bu politikanın CHP'yi iktidardan uzaklaştırdığı ise halen zihinlerde yer alıyordu.

⁴² Bu seçim sisteminde, seçim kanununda belirtilen barajı aşan siyasi parti ve bağımsız adayların, seçim çevresinde aldıkları geçerli oy (gümrük kapılarından yansıyan oylar dahil) önce bire, sonra ikiye..... seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşmaya kadar bölünür. Bulunan sonuçlar, siyasi parti ve bağımsız aday farkı gözetilmeksizin, büyükten küçüğe dizilir. Büyüklük sırasına göre, seçim çevresinin çıkaracağı milletvekillikleri, siyasi parti ve bağımsız adaylara dağıtılır. Ülkü Varlık-Banu Ören, **Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Seçimler**, Der Yayınları, İstanbul, 2001, s. 45.

⁴³ TBMM Albümü 1920-2010, II, s. 687.

⁴⁴ TBMM Albümü 1920-2010, II, s. 687.

⁴⁵ Pınar, "Çok Partili Dönemde Doğu Anadolu'da Seçimlere Bir Örnek Ağrı(Karaköse) Seçimleri(1946-1960), s. 454.

⁴⁶ Tan, **Kürt Sorunu, Ya Tam Kardeşlik, Ya Hep Birlikte Kölelik**, s. 317.

DP'nin ise bu durumdan ders çıkarması gerekirken tam tersi bir yola tevessül etmesi tabiri caizse kaçınılmaz bir sonun başlangıcı oldu.

DP'yi bu duruma getiren etkenlerin başında farklı talep ve isteklerin komünizmle eş değerde tutulması, ekonomik olarak halkın darboğaza sürüklenmesi, ordu-bürokrasi ve liberaller arasında DP lehine başlayan ittifakın bozulması, DP'nin burjuvaziye olan güvensizliği sayılabilir.⁴⁷

İktidar-muhalefet arasında başlayan gerilim, basında sıkça rastlanan şehir efsaneleri andıran haberlerin yapılması var olan siyasal atmosferin daha ısınmasına yardımcı oldu. Tüm bunlara mukabil üniversitede olayların başlamış olması, siyasette geri dönülmez bir yolu ortaya çıkardı.⁴⁸ Kolluk kuvvetlerinin olayları bastırmak için zor kullanması ve bu olaylar esnasında iki kişinin hayatını yitirmesi, yüksek olan atmosferin daha artmasına zemin hazırladı. Bu arada CHP'nin olan olaylar karşısında kararlı muhalefeti, DP yöneticilerinin, CHP'yi tasfiye etme düşüncesini oluşturdu.⁴⁹ DP, bu ortaya çıkan bu atmosfer üzerine ilk olarak meydana gelen olayları araştırmak amacıyla Tahkikat Komisyonu'nu kurdu.⁵⁰ Yalnız Tahkikat Komisyonu üyelerinin tümünün DP'li olması komisyonun objektif olmasına gölge düşürdü.⁵¹

Bu arada CHP'nin 29 Nisan 1959 tarihinde başlatmış olduğu *Büyük Taarruz* adlı seçim propagandası, Uşak'ta istenmeyen olayların yaşanması sonucu İçişleri Bakanı Namık Gedik'in tüm seçim gezilerini yasaklatması, iki parti arasındaki ilişkileri daha da gerginleştirdi.⁵² İsmet İnönü'nün damadı olan Metin Toker'in de Menderes'e yönelik radikal yayın yapması üzerine Akis'in bir aylığına kapatılması, İnönü'nün muhalefet anlayışının daha da sertleşmesine zemin hazırladı.⁵³

11 Mayıs 1959 günü açılan Meclis Genel Kurulu'nda CHP Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin, Ege'deki olaylardan DP'lileri sorumlu tutan açıklamaları kızılca kıyameti ortaya çıkardı.⁵⁴ İki parti arasında çıkan arbede sonrası CHP Milletvekili Turgut Göle yaralandı ve birleşime ara verilmesi sonrası genel kurul çalışmalarına kaldığı yerden devam etti.⁵⁵ Ordu saflarından ve üniversiteden de DP iktidarına sert mesajlar gelmeye başladı. Bu atmosfer içerisinde 27 Mayıs 1960 günü Türk Silahlı Kuvvetleri, en kısa zamanda milleti seçime götürecek bir Kurucu Meclis kurmak amacıyla yönetime geçici olarak el koyduğunu ilan etti.⁵⁶ Haberi Eskişehir gezisinde öğrenen Başbakan Menderes Kütahya'da, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ise Çankaya'da tutuklandı.

Bir döneme damgasını vuran DP iktidarının düşmesinin sebepleri aslında kendisini iktidara taşıyan taşıyıcıların aleyhine oluşmasıyla açıklanabilir. Çünkü DP, birçok koalisyon gücünün yani köylü-bürokrasi-burjuvazi ve asker ittifakının bozulması sonucu iktidardan düşmüştür. DP iktidarının toplumsal tabanlı olan taşranın sahip olduğu gücü, CHP'ye yönelmesi yenilginin kabul edilebilir yönünü oluşturmaktadır. Bilhassa 1957 Genel Seçimleri'nde CHP'ye kayan aşiret reisi ve köy ağaları bu temanın en renkli tarafını oluşturması açısından mühimdir.

27 Mayıs Askeri Darbesi gerçekleştirdikten sonra ordu yönetimi sadece DP'lileri tutuklamadı. Bölgede bir feodal düzen kurduğu iddia ettiği birçok aşiret reisi ve köy ağasını da aynı

⁴⁷ Kahraman, *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi 1920-1960*, II, s. 332-333.

⁴⁸ Cihat Göktepe, "Demokrat Parti Dönemi İç ve Dış Siyasi Gelişmeler", (Edit.) Adem Çaylak-Cihat Göktepe, *Türkiye'nin Politik Tarihi*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2009, s. 372.

⁴⁹ Eroğlu, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, s. 224.

⁵⁰ Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2006, s. 123.

⁵¹ M. Serhat Yücel, *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001, s. 169.

⁵² *Milliyet*, 01.05.1958, No: 2863, s. 1.

⁵³ *Milliyet*, 03.05.1958, No: 2865, s. 1.

⁵⁴ *TBMM ZC*, IX, D. XI, İ. II, 11.5.1959, s. 52-53-54.

⁵⁵ Eroğlu, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, s. 234.

⁵⁶ *Cumhuriyet*, 28.05.1960, No: 12867, s. 1.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

gün tutuklattılar. Milli Birlik Komitesi(MBK) adı verilen askeri yönetim, DP'nin toplumsal dayanağı olan bu tematik unsurların Türk siyasal hayatına zarar verdiğini öne sürerek, 2510 Sayılı İskân Kanunu'na ek 105 Sayılı Kanun'u kabul ederek 55 aşiret reisi ve köy ağasını batı bölgelerine iskân edilmesi kararını aldılar.

SONUÇ

1946 Genel Seçimleri, diğer bir adıyla çok partili hayata geçilen bu süre zarfı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi için bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü adı zikredilen dönemde, halka halk için anlayışı etrafında kurulan DP'nin, Türkiye paydası içerisinde, ülkenin doğusu için benimsemiş olduğu siyaset paradigması, 1950 Genel Seçimleri'nde büyük bir başarı sağlamıştır. Özellikle oy deposu olarak gördükleri aşiret-şeyh ikilemi iyi kullanan DP, bu bölgede oy patlaması yapmıştır.

Toplam üç seçim döneminin yaşandığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, DP'liler, bölge için hassas parametre olan ekonomik kalkınmışlık, dinsel birer aktör olan şeyhlere itibar ve oy toplayıcı misyonu olan aşiret reislerine büyük önem vererek, Türkiye siyasetini yeniden şekillendirdiler. DP'liler, bu üç dönemde de seçim mitinglerinde bu parametreleri sık sık işlemeleri sayesinde büyük başarı elde ettiler. Özellikle Otuz Üç Kurşun Olayı'nın araştırılması, Arapça Ezan Yasağı'nın Kaldırılması ve Tekke ve Zaviye Yasağı'nın Yumuşatılması gibi konularda hassasiyet gösteren DP'nin bu girişimleri, halk tarafından karşılıksız bırakılmamıştır.

1957 Genel Seçimleri ile birlikte DP'deki iktidar yorgunluğu ve onu iktidara taşıyan taşıyıcıların CHP'ye kayması, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kendisini hissettirmiştir. Bu genel seçimlerde oylar yarı yarıya bölüşülmüştür. 1960 Askeri Darbe'yle birlikte DP ile birlikte hareket eden halkın, yanı sıra halkın temsilcileri konumundaki aşiret reisleri-şeyh gibi kişiler, 105 Sayılı Ek İskân Yasasıyla sürgün cezasına çarptırılmışlardır.

KAYNAKÇA

TBMM Albümü 1920-2010

TBMM Milletvekili Kişisel Dosyaları

TBMM Zabıt Ceridesi

Cumhuriyet

Milliyet

AHMAD, Feroz ve Bedia Turgay, **Türkiye'de Çok Partili Politika'nın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976.

AHMED, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Hil Yayıncılık, İstanbul, 1996.

ALTUNTAŞ, Nezahat, **Türkiye'de Etnik Kimlik Farklılaşmasında Din-Mezhep Etkisi ve Siyasete Yansıması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2002.

BAŞGİL, Ali Fuat, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2006.

BRUÏNESSEN, Martin van, **Ağa, Şeyh, Devlet**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

DUMAN, Doğan-İPEKŞEN, Serçin Sun, " Türkiye'de Genel Seçim Kampanyaları", **Turkish Studies**, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turki, Volume 8/7, Ankara, Summer 2013, pp. 117-135.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

- EROĞLU, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.
- GÖKTEPE, Cihat, “Demokrat Parti Dönemi İç ve Dış Siyasi Gelişmeler”, (Edit.) Adem Çaylak-Cihat Göktepe, **Türkiye'nin Politik Tarihi**, Savaş Yayınevi, Ankara, 2009, ss. 361-386.
- HEPER, Metin, **Türkiye’de Devlet Geleneği**, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2006.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent, **Türk Siyasetinin Yapısal Analizi**, II, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2010.
- KARPAT, Kemal H., **Kısa Türkiye Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
- KARPAT, Kemal H., **Osmanlı’dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.
- KIŞLALI, Mehmet Ali, **Düşük Yoğunlukta Çatışma Güneydoğu**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1996.
- OKTAR, Suat-VARLI, Arzu, “Türkiye’de 1950-1954 Döneminde Demokrat Parti’nin Tarım Politikaları”, **İ.İ.B.F Dergisi**, Marmara Üniversitesi, XXVII, S. I, 2010, ss. 545-567.
- PINAR, Mehmet, “Çok Partili Dönemde Doğu Anadolu’da Seçimlere Bir Örnek Ağrı(Karaköse) Seçimleri(1946-1960)”, **Turkish Studies, Turkish Studies**, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turki, Volume 9/1, Ankara, Winter 2014, pp. 439-460.
- SARIBAY, Ali Yaşar, **Siyasal Sosyoloji**, Ceylan Matbaacılık, Bursa, 1996.
- SÖNMEZ, Mustafa, **Doğu Anadolu’nun Hikâyesi**, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 1992.
- SÖNMEZ, Mustafa, **Kürt Sorunu ve Demokratik Özerklik**, NotaBene Yayınları, Ankara, 2012.
- TAN, Altan, **Kürt Sorunu, Ya Tam Kardeşlik, Ya Hep Birlikte Kölelik**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.
- VARLIK, Ülkü-ÖREN, Banu, **Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler**, Der Yayınları, İstanbul, 2001.
- YÜCEL, M. Serhat, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

